

4. ZAMANSAL OLARAK KENT PLANLAMA TEORİLERİNİN GELİŞİMİ

1. ERKEN UYGULAMALAR (2. Dünya Savaşı Öncesi)

- KENT ÜTOPYALARI / KENTSEL TASARIM ÇABALARI
- PARÇACI İYİLEŞTİRME HAREKETLERİ (kent güzelleştirme hareketi vs.)

2. RASYONEL KAPSAMLI PLANLAMA (2. Dünya Savaşı Sonrası)

3. İNKRİMENTALİS PLANLAMA (1960'ların başları)

4. YAPISAL PLANLAMA (1960'ların sonları)

Karma Tarama

5. TRANSAKTİF PLANLAMA (1960'ların sonları)

4.1. 3 PARADİGMA DEĞİŞİMİ

1. Mimari tasarım anlayışından "sistemler ve rasyonel süreç yaklaşımı"na geçiş. (1→2,3,4..)

2."Teknik Uzman" plancı anlayışından, "DİĞER" lerinin görüş ve yeteneklerini plan kararına katmayı becerebilen "KOLAYLAŞTIRICI-YARDIMCI" anlayışına geçiş. (1,2,3→4,5)

3. "MODERNİZM" den "POSTMODERNİZM"e geçiş. (1,2,3,4→5)

Son yirmi yıldır batı düşünce ve kültüründe modernizmden postmodernizme geçiş olarak adlandırılan çok büyük bir değişim gözlenmektedir. Postmodernizmin önde gelen yazarlarından Charles Jenks'e göre modern çağ 15 Temmuz 1972'de St Louis'deki, daha önce modern mimarlık ve kent planlamanın en iyi örneklerinden biri olduğu için ödül alan PRVITT_IGOE toplu konutlarının dinamitle yerel kent yönetimi tarafından yok edilmesiyle sona erer. Postmodernizm, modernizmin katı rasyonelliğine ve bilime insanlığın bu denli güvenerek her şeyi kontrol edebileceğini sanmasına karşı çıkar.

- POSTMODERN "BİLİM ve ARAÇLARA/ARAÇSALLIĞA" karşıdır.
- POSTMODERN mimari fonksiyonelliğe karşıdır.
- POSTMODERNİZM yaşam kalitesine alternatif bir buluşa sahiptir. İdeal bir kent yoktur. Modernizm; basitlik, düzen, bütünlük,... üzerine dururken POSTMODERNİZM karmaşayı, çeşitliliği, farkları ve çoğulculuğu öne çıkarır.

Herkes için ideal bir şey olamaz, tek bir çevre kalitesi de yoktur. Bu değerleriyle liberalizmle bağlantı kurar. Artık POSTMODERNİZMDE inançlar, değerler,estetik, ekoloji,din, vs.. öne çıkmıştır. Çünkü toplumun problemlerinin rasyoneliteden kaynaklandığına inanır. Araçlar nedenleri öldürmektedir. Rasyonelizm / MODERNİTE'nin en uç sınırına örnek olarak Hitlerin SAVAŞ PROJESİ verilebilir. Ya da Menderes'in İstanbul'da 50'li yıllarda bir çok tarihi yok olmasına neden olan rasyonel-ekonomik yol projeleri.

4.2. ERKEN DÖNEM KENT ÜTOPYALARI

1890 VE 1930 yılları arasında 3 planıcı,EBEZENER HOWARD,FRANK LLOYD WRIGHT VE LE CORBUSIER şu soruyu yanıtlamaya çalıştılar;

Modern teknolojinin gücünü ve güzelliğini ve sosyal adaletin en aydın fikirlerini en iyi şekilde yansıtacak 20.yy ideal kenti nasıl olmalıdır?

Howard,Wright ve Lorbuser'in ideal kentleri;tasarımdaki devrimler olarak dikkate alınan refah ve gücün dağıtımındaki radikal değişiklikler için detaylı programlarla desteklendiler.Bu üç planıcı kentsel yapılandırma programlarını politik ve ekonomik yapılandırma çalışmalarıyla birleştirmenin gereğinin farkına varmışlardı.Aynı zamanda görüşlerini paylaştıkları politikalarda büyük rol oynadılar.HOWARD şevkli,heyecanlı,yardımsaver bir SOSYALİST,WRIGHT Jefferson taraftarı bir DEMOKRAT,Henry George hayranı,Amerikan çoklu merkeziet hareketinin sözcüsü, LE CORBUSIER' de DEVRİMCİ SENDİKACI ,sözcü dergilerin yayımcılığını yapan ve kendi en ünlü tasarımları da bu dergilerde yayınlanan bir taraftardı.Her bir planıcı kentsel tasarımların yalnızca kendilerince rasyonel ve güzel değil, aynı zamanda inandıkları sosyal hedefler olduklarını göstermeye çalıştılar.Bu üç planıcı ortak bir varsayımı paylaştılar,ancak her biri ideal olanı kendi sosyal teorisinin, kendi ulusal geleneğinin ve kişiliğinin penceresinden gördü.

4.2.1. EBZENER HOWARD: Ütopyası; ılımlı desentrilizasyon ve kooperatif sosyalizmi yansıtan 'BAHÇE ŞEHİR' idi.Tamamen toplum/kamu mülkiyeti altında , bozulmamış doğal araziler içinde kentler kurmak istedi.30.000 nüfusla sınırlı ve sürekli bir 'yeşil kuşak' la çevrili BAHÇE ŞEHİR kompakt ,etkin ,sağlıklı ve güzel olmalıydı.Refah ve zenginliğin tehlikeli konsantrasyonlarına sahip Londra gibi büyük kentlerdeki insanları cezp edecek ,ve aynı zamanda ,küçük ölçekli kooperatifleşme ve doğrudan demokrasinin yaşanabileceği yüzlerce yeni topluluk doğada/kırsalda yayılacaktı.

Gelecekte toplum için büyük kentlerin yeri yoktu.Bu yeni yerleşmelerde kentin ve kırın avantajları birleştirilmeliydi.. (Kentin ve kırın evliliği). 30.000 insanın yaşadığı topluluklar küçük iş ve tarıma dayalı olacaktı herkes sağlıklı çevrenin yararlarından faydalanacaktı. BAHÇE ŞEHİRİN ölçeği ve nüfus azaldıkça kapital ve emek arasındaki uçurum azalacak, sosyal problemler yardımsaver çözümlerle aşılacak , düzgün ve özgürlüğün uygun dengesi sağlanacaktı.

Bütün bunları HOWARD '3 MIKNATIS' diyagramıyla özetledi. Kent ve kır, her biri belirli gücü, belirli itim ve çekim kombinasyonları ile mıknatıslarla karşılaştırıldı.Mıknatısın birine kentin özelliklerini diğerine kırın özelliklerini yazdı.'3 mıknatıs' ise bu iki mıknatıstaki iyi özellikleri kendinde toplayacaktı.Bu toplanan özellikler BAHÇE ŞEHİR' in özellikleri olacaktır.

KENT;

- İş olanakları, yüksek maaş (+)
- Yüksek kira, yaşam giderleri (-)
- Sosyal imkanlarda ki çeşitlilik; sinema, tiyatro, okul, hastane vs. (+)
- Kirli hava, kirli sokaklar (-)
- Olumsuz yaşam koşulları (-)
- Hastalıklar vs. (-)
- Çirkin çevreler (-)

KIR;

- Temiz hava (+)
- Güzel çevreler (+)
- Sağlıklı yaşam şartları (+)
- Ucuz yaşam şartları (+)
- Düşük maaş ve iş olanakları (-)
- Sosyal imkanlardaki kısıtlar (-)

4.2.2. FRANK LLOYD WRIGHT: WRIGHT'ın ideali "BROAD ACRE ŞEHİR"dir. A.B.D'nin bireylerin ulusu haline gelmesini istedi. Kenti, küçük toplulukların ötesinde tamamen bireysel ailelerin birimleri oluşturduğu desentralize olmuş bir yapı olarak tasarladı. Broad acre 'le birlikte bütün kentler sınırlarını kaybedecek derecede büyük olacaklardı. Toplumun merkezi tüm kıyı kaplayan binlerce ev ve eklentisine yayılacaktı. (Yani toplumun merkezi diye bir kavram kalmıyor!) herkes minimum kişi başına 1 acte (0,404 hektar) olan kullanabileceği kadar araziye sahip olabilecekti. Bir çok insan çiftliklerinde ve tarlaların aralarına yerleşmiş küçük fabrikalarda, ofislerde yada dükkanlarda part-time olarak çalışacaklardı. Toplumun binlerce kilometreye dağılmış elementlerini süper karayollarından oluşan bir network/ağ birleştirecekti. WRIGHT bireysel mülkiyette sağlanan bireyselliğe inandı ve desentralizasyon, herkes için kendi arazisi üzerinde kendi seçtiği yaşam biçimini mümkün kılacaktı

Kent merkezlerine ihtiyaç yoktu. WRIGHT'ın söyleyişiyle "kent kıra gitmişti". WRIGHT'ın "BROADACRES" modeline bakıldığında daha fazla bir kent görülemez. BROADACRE kentte kentsel /kırsal ayrımı ortadan kalkmıştır. İnsan yapımı çevre yapıları doğal, peyzajın organik yapıları olarak görülünceye dek açık kırsalda yayılmıştır. Gelişmiş kurumların tüm kurumları; fabrikalar, okullar, profesyonel binalar ve kültürel merkezlerin hepsi küçük ölçeklidir ve insanların ve gücün toplandığı hiçbir merkezi nokta oluşturmayacak şekilde yerleşmiştir. Ofis binaları sessiz göller etrafında , fabrikalar ormanlar içinde, birkaç dükkan kavşak noktalarında, kiliseler, hastaneler ve okullar ise tarlalarda büyür gibi kırsalda.

Hızlı otomobiller ve süper karayolları WRIGHT'ın toplumu radikalce desentralize etme konseptini mümkün kılmıştı. "BROADACRE kent", otomobil çağının iyimser başlangıç dönemine dayanır. WRIGHT, kişisel otomobilin, kurulabilecek yeni bir kentte, zaman ve mekanı bambaşka organize edebileceğini gördü. Otomobil, yeni bir dramatik kent ölçeğini mümkün kılmakla kalmayacak, tahmin edilemeyecek bir tasarım özgürlüğünü de beraberinde getirecekti.

4.2.3. LE CORBUSIER: LE CORBUSIER kendini tamamen kapital ve onun değerleriyle tanımlar. LE CORBUSIER için ,endüstrileşme geniş bürokrasilerin üretimi koordine edebildiği çok büyük kentler anlamına gelir. WRIGHT mevcut kentlerin en az 100 katı daha yoğun(büyük) kentler düşünürken, LE CORBUSIER bunun bile yetersiz olduğunu düşünür. Bu geniş kentsel alanları Paris'in merkezinde , ve diğer başlıcalarını da Paris başta olmak üzere derecelendirir.

Eski binaların yerinde geometrik olarak sıralanmış cam ve çelikten gökdelenler parklardan, yeşil alanlardan ve süper karayollarının arasından yükselecekti.

LE CORBUSIER' nin amacı yardımlaşma ve bireyselliğin eşzamanlı bulunacağı bir toplumdur. Kenti, merkezileşen gücün doğal evi olarak tanımlar ve bu nedenle bu gücü yüceltmek ister.

4.3.RASYONEL KAPSAMLI PLANLAMA

Rasyonel kapsamlı planlamanın temeli tümünden gelime dayanır. 2. dünya savaşı sonrası bu yaklaşım planlamaya girmiştir. Doğal ve sosyal bilimlerin gelişmesi, dünyaya modern, insan egemen bakış, geleceğin tahmin edebileceği ve planlayabileceği inancı bu yaklaşımın temelini oluşturur. Yukarıdan aşağıya inen bir organizasyonda çalışır. En tepede plancı ve en aşağıda kullanıcı vardır. Plancı için bütçenin, mevcut durumun önemi yoktur. Vizyonu içerisinde en rasyoneli bulur ve planını oluşturur. **SONUÇ-SON ANLAMLARA-AYRINTILARA gider.**

4.3.1. RASYONEL KAPSAMLI PLANLAMA AŞAMALARI

1. Genel bir değerler dizisinin hedefler ve amaçlar olarak belirlenmesi.
2. Hedeflere ulaşmak için tüm alternatiflerin oluşturulması ve denenmesi.
3. Her bir alternatifin tüm sonuçlarının tahmin edilmesi.
4. İlk olarak belirlenen hedef ve amaçlarla ilişkili olarak tüm sonuçlarının birbiriyle karşılaştırılması.
5. Sonucu hedef ve amaçlara en uygun alternatifin seçilmesi

4.3.2.RASYONEL MODELE GELEN ELEŞTİRİLER

- Kamusal planlama problemleri kapsamlı analizler yapmak için çok komplekstir.
- Zaman ve kaynaklar kısıtlıdır. Tüm alternatifler oluşturulması ve teker teker denenerek sonuçların görülmesi belki de yıllar alacaktır. Parasal kaynaklar göz önüne alınmadan yapılan bir planlamanın uygulaması da imkansız olacaktır.
- Gerçekliği tanımlamaz ve gerçek hayat R.K.P.'da ki gibi değildir
- Değerler tanımlanması ve belirlenmesi imkansız , yada haksız olabilir.
- Rasyonel model insanların ihtiyaçlarından uzak olabilir.
- Geleceğin tahmin edilmesi imkansızdır.

4.3.3. SAVUNMASI: Hedefler daima ulaşılması bile gelişme için gereklidir. İnsanlar değerleri her zaman yargılamalıdır.

4.4. İNKRİMENTALİZM (Carl Popper, Charles Lindblom)

İnkrimantalizm geniş ölçekteki reform ve ütopya mühendisliğine, yani RKP'ya karşıdır. Kendini de tamamen RKP'ye karşı olan eleştiriyle tanımlar ve oluşturur. İnkrimantalizm muhafazakardır, planları mevcut toplum düzeni yönündedir. Kararlar toplumda en güçlü grubun isteğine göredir. Rasyonel yada bilimsel methodlarla bilimsel bilginin gelişiminin asla tahmin edilemeyeceğini varsayar. Ve insanlık tarihinin geleceğinin de tahmin edilemeyeceğini söyler. Problem odaklı bir yaklaşımdır. AYRINTILAR →SONU/SONUCU oluşturacaktır.

4.4.1. İNKRİMENTALİST PLANLAMA AŞAMALARI

- 1.Hakim olan politika ve şartların gerektirdiği değişiklikleri içeren problem alanlarının/alanın belirlenmesi
2. Adım adım ilerleyecek biçimde kısa vadeli kararların alınması
3. Gelecekte ortaya çıkacak benzer adımların sonuçlarının tahmin edilmesi için eski politika adımlarına bakılması
- 4.Tamamlanmamış kısmi analizlerin karar alma arenalarıyla ilgili gruplara açıklanarak tanımlanması. Bu yolla yönetici ortaya çıkacak ihtiyaç ve kararları gündemine alabilir.

4.4.2. İNKRİMENTALİZME GELEN ELEŞTİRİLER

- Kısa vadeli kararlar ancak kısa vadeli sonuçlar üretir, ve uzun vadede bütün bunlar hata olabilir
- İnkrimantaliz temel sosyal, teknik ve teknolojik değişimleri göz ardı eder
- Parça parça ele alınmış problem ve çözümleri, bu parça projeler birleştirerek bakıldığında bir problem yumağı oluşturacaktır.
- Hakim politika hakim gücün istek ve ihtiyaçlarına göre hazırlanmış planlar güçsüz çoğunluklar yada azınlıklar için içinde yaşanmaz olacaktır.

4.5. KARMA TARAMA VE YAPISAL PLANLAMA

Rasyonel kapsamlı planlamanın ve inkrimantalizmin iyi yönlerini kendine toplar. RKP'nin değer ve hedefler belirleme, uzun vadeli düşünme, büyük kararlar alabilme özelliklerini; inkrimantalizminde gerçekçi olma ve sınırlı analiz özelliğini alır.

4.5.1. YAPISAL PLANLAMA AŞAMALARI (UYGULAMA)

- a. Büyük bir projenin daha küçük parçalara bölünmesi
- b. Bu parçaların formüle edilecek biçimde sıraya konulması
4→2→5→....
- c. Büyük parçaların uygulama için en son aşamalara bırakılması. Çünkü eğer projenin yönü değiştirilmek istenirse büyük parçaları değiştirmek zor olacaktır.

* Uygulama süresince, her bir safhada durulmalı ve plan gözden geçirilmelidir. Eğer bir ihtiyaç varsa plan revize edilmelidir.

4.6. TRANSAKTİF PLANLAMA

Transaktif planlama John Friedmann adındaki Amerikalı bir plancının planlama yaklaşımıdır. En ileri demokrasinin yaşandığı/yaşanacağı bir toplum için, toplumla beraber planlama yapılmasını ister. Planlama, planlama ofislerinde birkaç plancının ve politikacının tekelinde çıkmalı ve tabana inmelidir. Friedmann'ın anlayışına göre diğer yaklaşımlardaki gibi tavandan tabana doğru değil tabandan tavana doğru kararlar ilerleyecektir. Toplum bu kendi kendine karar üretme mekanizmasında HÜCRELER→ÇALIŞMA GRUPLARI→KENT ORGANİZASYONU şeklinde yapılacaktır. Hücre bir aileyi ifade eder, hücreler çalışma gruplarını oluşturacak, bu çalışma gruplarında alınan kararlar, çalışma grubu içerisinde çıkacak bir temsilci ile kent organizasyonunda temsil edilecektir. Hedef toplumda bir konsensusa ulaşmak ve toplumların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesine izin vermektir. Karşılıklı öğrenme, iletişim ve uzlaşma anahtar kelimeler.

Plancını yeni rolü diğer planlama anlayışlarında olduğu gibi "TANRIYI OYNAMAK" tan çıkmış, bir "ARABULUCU" ya, halkın isteklerini profesyonel kararlara döken bir uzmana dönüşmüştür.

Transaktif planlama, RKP ve diğer planlama biçimlerini toplumdaki değerleri, inançları, dinleri, estetik yada doğal değerleri rasyonalite adına yok etmekle suçlar ve araçsallığın/araçların nedenleri öldürdüğünü söyler. Toplumdaki problemleri bunların yok olmasından ortaya çıktığına inanır, toplum kendi hedef ve değerlerini kendi belirlemelidir. Transaktif planlama POSTMODERN'dir, postmodern kavramları benimser. KARMAŞA, ÇEŞİTLİLİK, FARKLAR, ÇOĞULCULUK, İNANÇLAR, DEĞERLER, EKOLOJİ, ESTETİK, DİN...

4.6.1. TRANSAKTİF PLANLAMAYA GELEN ELEŞTİRİLER

- Böylesi bir demokrasi nasıl sağlanabilir?
- Bir halk her bir konu hakkında karar vermek için ne kadar bilinçli olabilir?
- Her bir bireyin bu denli toplumsal duyarlılığa sahip olması ve planlama için yaşantısında büyük vakit ayırması nasıl sağlanacaktır?
- Çeşitlilik için çalışan bir sistem sağlanan konsensuslarla azınlıkların seslerinin yok olmasına neden olur mu?
- Böyle bir sistem çok ileri bir haberleşme ağını gerektirir, bu nasıl sağlanacaktır?
- Böyle bir toplumu yaratmak on yılları alacaktır.